

REFLEKSIV TRENINGLAR TIZIMI - TALABALARDA O'Z-O'ZINI BAHOLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING AMALIY MEXANIZMI

Sadikova Shaxnoza Ulug'bek qizi

**Andijon davlat pedagogika instituti
mustaqil tadqiqotchisi**

E-mail: sobirovjahongir@example.uz

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22246731>

Annotatsiya: Tezisdagi talabalarda o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantirishning amaliy mexanizmi sifatida refleksiv treninglar tizimi taklif etiladi. Tadqiqotda D. Shyon refleksiv amaliyot konsepsiyasi, D. Kolb tajriba o'qitish davrasi va B. Zimmerman o'zini-o'zi tartibga solgan o'qitish modeli asosida shakllantirilgan to'rt bosqichli refleksiv treninglar tizimi (ATR-S: aniqlash - tahlil - qayta loyihalash - sinash) bayon etiladi. Xalqaro empirik tadqiqotlar tahlili (n=270, n=240, n=250) refleksiv treninglarning o'z-o'zini baholash aniqligi va metakognitiv kompetensiyaga ijobiy ta'sirini tasdiqladi.

Kalit so'zlar: refleksiv treninglar, o'z-o'zini baholash, metakognitsiya, ATR-S algoritmi, talabalar, tajriba o'qitish davrasi, refleksiv amaliyot.

1. Kirish

Zamonaviy oliy ta'lim talabalarining hayotiy va kasbiy muvaffaqiyatini ta'minlovchi markaziy kompetensiya - o'z bilim, ko'nikma va faoliyatini mustaqil baholay olish qobiliyatidir [3, 9]. Biroq ko'plab tadqiqotlar talabalarning o'z-o'zini baholash aniqligi pastligi (Kruger-Dunning effekti) hamda bu ko'nikmaning tabiiy ravishda emas, maxsus didaktik vositalar orqali shakllanishini ko'rsatadi [8, 11].

Refleksiv treninglar - bu maxsus tashkillashtirilgan didaktik faoliyat shakli bo'lib, unda talaba o'z tajribasi, faoliyati va fikrlash jarayonlarini tizimli tahlil qilish orqali o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantiradi [5, 7]. Refleksiv treninglar tizimi alohida-alohida mashqlardan farqli o'laroq, izchil va o'zaro bog'liq bo'lgan didaktik faoliyat majmuasini ifodalaydi.

Tadqiqotning maqsadi - talabalarda o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantirishning amaliy mexanizmi sifatida refleksiv treninglar tizimini ishlab chiqish va uning samaradorligini xalqaro empirik dalillar asosida asoslashdir.

2. Metodologiya va nazariy asoslar

Refleksiv treninglar tizimining nazariy bazasini quyidagi to'rt konseptual yondashuv tashkil etadi. Birinchidan, D. Shyon (1983) tomonidan ishlab chiqilgan refleksiv amaliyot nazariyasi - refleksiyaning ikki turini ajratadi: faoliyat jarayonidagi refleksiya (reflection-in-action) va faoliyatdan keyingi refleksiya (reflection-on-action) [5]. Ikkinchidan, D. Kolb (1984) tajriba o'qitish davrasi modeli to'rt fazani - konkret tajriba, refleksiv kuzatish, mavhum konseptualizatsiya va faol eksperimentlashni o'z ichiga oladi [2]. Uchinchidan, B. Zimmerman (2000) o'zini-o'zi tartibga solgan o'qitish (SRL) modeli oldindan o'ylash, ijro va refleksiya bosqichlarini birlashtiradi [7]. To'rtinchidan, D. Nikol va S. MakKallum (2022) ichki teskari aloqa konsepsiyasi o'z-o'zini baholash jarayonining markaziy mexanizmini ochib beradi [4].

Tadqiqotda nazariy tahlil va sintez, qiyosiy-pedagogik tahlil, didaktik modellash, xalqaro empirik tadqiqotlar meta-tahlili metodlari qo'llanildi.

3. Refleksiv treninglar tizimining tuzilmasi

Olib borilgan nazariy tahlil natijasida talabalarda o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantirishning amaliy mexanizmi sifatida to'rt bosqichli refleksiv treninglar tizimi - ATR-S algoritmi (Aniqlash - Tahlil - qayta Rejalashtirish - Sinash) ishlab chiqildi (1-jadval).

1-jadval. ATR-S refleksiv treninglar tizimi

Bosqich	Mazmuni	Treningning amaliy shakli	Kutilgan natija
A - Aniqlash	O'z faoliyat natijalarini kuzatish va qayd etish	Refleksiv kundalik, video-yozuv tahlili, kuzatuv kartochkalari	Faktik ma'lumotlarga ega bo'lish
T - Tahlil	Aniqlangan ma'lumotlarni mezonlar asosida baholash	Sokratik dialog, baholash rubrikalari, kognitiv xaritalar	Sabab-oqibatlarni tushunish
R - qayta Rejalashtirish	Yangi strategiya va yondashuvlarni ishlab chiqish	Brainstorming, dizayn-tafakkur, strategiya kartochkalari	Konkret harakat rejasi
S - Sinash	Yangi strategiyalarni amaliyotda sinab ko'rish	Mikro-amaliyot, rolli o'yinlar, simulyatsiyalar	Tasdiqlangan tajriba va yangi tsikl boshlanishi

ATR-S algoritmi Kolb davrasiga to'g'ridan-to'g'ri tayanadi, ammo o'z-o'zini baholash maqsadiga moslashtirilgan tarzda - har bir bosqichda talabani o'z-o'zini baholash ko'nikmasini rivojlantiruvchi maxsus mashqlar bilan boyitilgan.

4. Refleksiv treninglar tizimining amaliy mexanizmlari

Refleksiv treninglar tizimining talabalarda o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantirishi quyidagi besh amaliy mexanizm orqali amalga oshiriladi.

Birinchi mexanizm - refleksiv kundalik yuritish. Valensiya Katolik Universitetida o'tkazilgan tadqiqot (RPJ - Reflective Practice Journal) talabalarning sifatli refleksiyalari ortib, o'z-o'zini baholash darajasi 9,55/10 ga yetganini ko'rsatdi [1].

Ikkinchi mexanizm - video-keys tahlili. 270 nafar talaba ishtirokida o'tkazilgan tadqiqot (StARS shkalasi, Krippendorff alfa = 0.88) video-keyslar yordamida tashkillashtirilgan refleksiv treningning samaradorligini tasdiqladi [6].

Uchinchi mexanizm - tengdoshlar bilan baholash. Yan va Karleys (2022) peer-assessment o'z-o'zini baholashga ham asosli o'tish bosqichi ekanligini empirik tasdiqladilar [9].

To'rtinchi mexanizm - baholash mezonlarini hamkorlikda yaratish. Co-construction of criteria yondashuvi talabalarni baholash mezonlarini tushunish va qo'llashga o'rgatadi [4, 8].

Beshinchi mexanizm - elektron portfolio. Talabalarning ish namunalari va refleksiyalarini saqlovchi portfolio o'z-o'zini ko'rinarli (visible) qiladi va o'z-o'zini baholash chuqurligini oshiradi [3].

5. Xalqaro empirik dalillar

Refleksiv treninglar tizimining samaradorligi xalqaro empirik tadqiqotlar tomonidan ko'p tomonlama tasdiqlangan (2-jadval).

2-jadval. Refleksiv treninglarning samaradorligi: empirik tadqiqotlar

Tadqiqot	Namuna	Intervensiya	Natija
Valensiya RPJ (Ispaniya)	Hamshira talabalari	Xalqaro praktikum refleksiv kundalik	O'z-o'zini baholash 9,55/10, sifat 9,46/10
StARS shkalasi (Niderlandlar)	n=270	Video-keyslar yordamida refleksiv trening	Krippendorff $\alpha = 0.88$, ishonchli baholash
AfL strategiyalari (Gonkong)	34 o'qituvchi	Refleksiv amaliyot, AfL tatbiqi	Refleksiv spiral samaradorligi tasdiqlandi
Tibbiyot talabalari refleksiya (Germaniya)	n=250	PAL va refleksiv kompetensiya treningi	Yosh va semester bo'yicha refleksiya o'sishi tasdiqlandi

6. Tizimni joriy etish shartlari

Refleksiv treninglar tizimini muvaffaqiyatli joriy etish quyidagi pedagogik shartlarni taqozo etadi: (1) o'qituvchining refleksiv kompetensiyaga ega bo'lishi; (2) treninglarning muntazamligi (semestrda kamida 8-10 sessiya); (3) psixologik xavfsizlik muhitining yaratilishi; (4) baholash uchun emas, taraqqiyot uchun foydalanish [10]; (5) elektron portfolio va raqamli vositalar integratsiyasi; (6) madaniy-pedagogik moslashtirish.

Xulosa

Refleksiv treninglar tizimi (ATR-S algoritmi) talabalarda o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantirishning samarali amaliy mexanizmi hisoblanadi. Tizim D. Shyon, D. Kolb, B. Zimmerman va D. Nikol konsepsiyalarining sintezi asosida shakllantirilgan bo'lib, to'rt bosqichli (Aniqlash - Tahlil - qayta Rejalashtirish - Sinash) struktura va besh amaliy mexanizmni (refleksiv kundalik, video-keys tahlili, peer-assessment, mezonlarni hamkorlikda yaratish, elektron portfolio) o'z ichiga oladi. Xalqaro empirik tadqiqotlar (n=270, n=250 va boshqalar) tizimning samaradorligini tasdiqlaydi. Tizimni O'zbekiston oliy ta'limi sharoitiga moslashtirilgan tarzda joriy etish talabalarning metakognitiv kompetensiyalarini sezilarli rivojlantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Reflective Practice Journal in International Practicum // PMC. - 2021. - URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8394420/>
2. Kolb D.A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. 2nd ed. - Pearson Education, 2015. - 416 p.
3. Dewey J. How We Think. - Boston: D.C. Heath, 1933. - 301 p.
4. Nicol D., McCallum S. Making internal feedback explicit // Assessment & Evaluation in Higher Education. - 2022. - Vol. 47, No. 3. - P. 424-443.
5. Schön D.A. The Reflective Practitioner. - New York: Basic Books, 1983. - 374 p.

6. Using video-cases to assess student reflection: StARS instrument // BMC Medical Education. - 2012. - URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3426495/>
7. Zimmerman B.J. Attaining self-regulation // Handbook of Self-Regulation. - Academic Press, 2000. - P. 13-39.
8. Flavell J.H. Metacognition and cognitive monitoring // American Psychologist. - 1979. - Vol. 34, No. 10. - P. 906-911.
9. Yan Z., Carless D. Self-assessment is about more than self // Assessment & Evaluation in Higher Education. - 2022. - Vol. 47, No. 7. - P. 1116-1128.
10. Pang N.S.K. Teachers' Reflective Practices in Implementing Assessment for Learning // ECNU Review of Education. - 2022. - URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1351258.pdf>
11. Self-Reflection of Competencies in Medical Students // PMC. - 2022. - URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9367769/>